

Є. О. Мухін

РОЛЬ ПОЛІТИЧНИХ СИЛ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті розглядаються питання залежності євроінтеграційних процесів Словацької Республіки від сформованого балансу політичних сил країни в період 1993–2002 рр. та їх ставлення до вступу в ЄС.

Ключові слова: інтеграція, політичні партії, «мечьяризм», Європейський Союз, Словацька Республіка

Фактичний початок процесу інтеграції Словацької Республіки до Європейського Союзу, який розпочався 1993 р., співпав з процесом отримання незалежності країни та розбудовою її політичної системи. За таких умов істотний вплив на процес інтеграції країни до ЄС чинив існуючий баланс політичних сил Словаччини, формування яких відбувалося під впливом ряду особливостей. По-перше, слабкістю словацького громадянського суспільства та його політичної еліти, зумовленої тривалим перебуванням етнічних словацьких територій у складі Угорської та Чехословацької держав і обмеженою участю словаків у політичному житті країни [1, 24–26].

По-друге, відсутністю етапу поступової лібералізації політичної сфери Словаччини, що сприяло ключовій ролі у політичному житті громадських рухів та об'єднань, таких як «Суспільство проти насилля» (СПН), «Християнсько-демократичний рух» (ХДР), «Рух за демократичну Словаччину» (РЗДС) [2, 19–21]. По-третє, на початковому етапі існування незалежної Словаччини провідну роль у політичному житті країни відігравав РЗДС, що блокувався із Словацькою національною партією (СНП) і намагався проводити політику національної відокремленості.

Формування політичної системи країни відбулося в два етапи. *Перший – формування багатопартійної політичної системи (1993–1998 рр.)* – характеризувався наявністю глибоких демократичних дефіцитів, експлуатацією націонал-популістської ідеології, відсутністю чітких партійних програм та неліберальними підходами до керівництва державою. *Другий – становлення ліберально-демократичної політичної системи (1998–2004 рр.)* – особливостями якого стали консолідація ліберально-демократичних сил країни, формування громадянського суспільства та панування політичних партій з чіткою програмною базою.

Процес здобуття незалежності Словацькою Республікою дозволив лідеру РЗДС, прем'єр-міністру В. Мечьяру посилити вплив на політичній арені, завдяки здобуттю незалежності, експлуатації націонал-популістської ідеології, а також встановленню особистого контролю над значною часткою словацьких засобів масової інформації [3, 56]. Проте, подальше зниження рейтингу В. Мечьяра призвело до зміщення його з поста прем'єр-міністра та формування 16 березня 1993 р. іншого коаліційного уряду, на чолі з лідером Демократичного союзу (ДС) Й. Моравчиком (березень 1993– вересень 1994 рр.) [4, 384–385]. До його складу увійшли ліберали – представники ДС, Партії лівих демократів (ПЛД) та правочентристи – Християнсько-демократичного руху (ХДР), які визнавали необхідність вступу країни до ЄС [4, 388]. Посиленню позицій вказаних політичних сил сприяла підтримка першого президента Словаччини М. Ковача, обраного 15 лютого 1993 р., який був при-

бічником євроінтеграції молодій Словацькій державі [4, 386–387]. Такий склад уряду сприяв підписанню 4 жовтня 1993 р. на саміті у м. Люксембург угоди про асоціацію між Словацькою Республікою та ЄС [5].

Наступна зміна балансу політичних сил країни відбулася після парламентських виборів 1 жовтня 1994 р. За їх результатами, найбільшу кількість голосів отримала коаліція РЗДС та Селянської партії Словаччини (СПС) – 34, 6 %, коаліція «Загальний вибір» (ПЛД, Соціал-демократична партія Словаччини (СДПС), Партія зелених (ПЗ), Рух аграріїв (РА)) – 41 %, Угорська коаліція (Угорський християнсько-демократичний рух (УХДР), Рух «Співіснування», Угорська громадянська партія (УГП)) – 10,18 %, ХДР – 10,08 %, ДС – 8,57 %, Об'єднання робітників Словаччини (ОРС) – 7,34 %, Словацька національна партія (СНП) – 5,4 %. Правляча коаліція була сформована 4 листопада 1994 р. із РЗДС, ОРС, СНП, СПС, які публічно декларували відданість ідеям євроінтеграції, але фактично її не підтримували [4, 389]. Водночас широкий спектр опозиційних політичних сил – правих (ХДР, ДС, Демократична партія (ДП)) та лівих (СДПС, ПЗ, ПЛД) підтримував ідею ліберальних демократичних реформ, побудови ринкової економіки й інтеграцію країни до ЄС [5].

12 грудня 1994 р. В. Мечьяр сформував третій уряд Словацької Республіки з представників РЗДС – 12 місць, ОРС – 4 і СНП – 3 [4, 390]. У період його перебування на посту прем'єр-міністра Словаччини (1994–1998 рр.) відбулося поступове формування режиму, заснованого на партійно-економічному клієнтізмі, націоналістичній ідеології та неліберальних способах здійснення державної влади (недопущення положень Конституції, адміністративне обмеження діяльності політичних організацій, порушення політичних прав громадян, урядова політика проти нацменшин), який отримав назву «мечьяризм» [3, 58; 6, 77]. У вказаний період прагнення країни вступити до ЄС мало, переважно, декларативний характер. Формально були створені всі необхідні інструменти для реалізації курсу на євроінтеграцію: організовано роботу представництва Єврокомісії в Братиславі [7], створено Раду з асоціації Словаччини в ЄС [8], подано офіційну заяву на вступ до ЄС [7; 9], розроблено індивідуальну стратегію приєднання країни до ЄС, на базі існуючих Копенгагенських критеріїв [10; 11], створені механізми її виконання [12, 118] та моніторингу за їх виконанням з боку ЄС [7]. Уряд В. Мечьяра декларував повну згоду з курсом на євроінтеграцію та вимогами Єврокомісії, проте фактична діяльність правлячої коаліції була спрямована на уповільнення процесу інтеграції Словацької Республіки до ЄС [10]. Так, на думку Європейської Комісії, в Словаччині не проводилися реформи, необхідні для стабілізації демократичних інститутів, створення правової держави, дотримання прав людини і захисту національних меншин, тобто, для виконання одного з головних критеріїв вступу до ЄС – політичного. До перелічених серйозних недоліків також відносилися невиконання рішень Конституційного суду Словацької Республіки, стан парламентської опозиції, загальна інституціональна нестабільність, пов'язана із взаєминами президента та прем'єр-міністра в парламенті, недоліки в механізмах контролю за діяльністю спецслужб, зниження незалежності судових органів, погіршення положення прав національних меншин [6, 77; 10; 12, 118; 13, 133]. Водночас ЄС не погоджувався з непрозорими принципа-

ми проведення приватизації в Словаччині (заборона використання іноземного капіталу, надання вибіркових переваг представникам правлячого режиму) [14, 3; 15, 130–131]. Негативним чином на ставленні ЄС до діючої словацької влади позначився і зрив В. Мечьяром референдуму 23–24 травня 1997 р. щодо вступу Словаччини до НАТО, участь в якому взяло лише 9,8 % населення країни [16, 50].

Більш того відносини країни з ЄС у вказаний період характеризувалися недовірою, численними демаршами та взаємними обвинуваченнями. Словаччина поводила себе як ненадійний партнер у відносинах і з країнами-членами ЄС, і з власними сусідами, що призвело до зовнішньополітичної ізоляції уряду В. Мечьяра в 1996–1998 рр. [10; 12, 117] Результатом такої політики стало поступове погіршення взаємовідносин Словацької Республіки та ЄС, що виявилось у зниженні інтенсивності двохсторонніх контактів на вищому рівні. Наприклад, треба згадати невдалі спроби прем'єр-міністра В. Мечьяра провести офіційну зустріч з канцлером Німеччини Г. Кодем [12, 119–120]. На саміті ЄС в Люксембурзі (грудень 1997 р.) було прийнято рішення щодо виключення Словаччини з числа країн, здатних почати переговори про вступ до ЄС [12, 118].

В умовах загрози формування авторитарного режиму та подальшої зовнішньополітичної ізоляції країни, почалося об'єднання опозиційних політичних сил. 3 липня 1997 р. було створено Словацьку демократичну коаліцію (СДК) у складі ХДР, ДС, ДП, СДПС, ПЗ, перетворену напередодні виборів 1998 р. на партію з аналогічною назвою. Консолідація демократичних сил нацменшин відбувалася за національною ознакою. Так, політичні партії угорської меншини – УХДР, «Співіснування» і УГП напередодні виборів утворили Партію угорської коаліції (ПУК) [6, 79; 17].

За результатами виборів 26 вересня 1998 р. РЗДС отримав 27 %, СДК – 26,33 %, ПЛД – 14,66 %, ПУК – 9,12 %, СНП – 9,07 %, Партія громадянського співіснування (ПГС) – 8,01 % [4, 395–396]. За результатами виборів, була сформована нова правляча коаліція у складі СДК, ПЛД, ПУК і ПГС [4, 397]. 30 жовтня 1998 р. було сформовано четвертий уряд широкої демократичної коаліції (СДК – 9, ПЛД – 6, ПУК – 3, ПГС – 2), на чолі з лідером СДК М. Дзуріндою – прихильником європейських інтеграційних процесів і політичних реформ [4, 398]. 30 травня 1999 р. президентом Словаччини було обрано лідера ПГС Р. Шустера, що додатково забезпечило співпрацю між президентом і прем'єром у напрямі виконання запланованої програми перетворень [18, 270].

Новий уряд Словаччини впродовж перших 100 днів роботи зміг стабілізувати внутрішньополітичну ситуацію в країні, усунути демократичні дефіцити, успадковані від уряду В. Мечьяра та розпочати реалізацію важливих політичних і економічних реформ, необхідних для інтеграції країни до ЄС [8]. Так, одним з перших конкретних кроків нового уряду стала розробка «Плану інтенсифікації процесу інтеграції Словацької Республіки в Європейський союз», який передбачав розширення зв'язків з країнами-членами ЄС, а також країнами «Вишеградської четвірки» (Чехія, Польща, Угорщина) [10]. На саміті 11–12 грудня 1998 р. Європейська Рада позитивно оцінила зміни, які відбулися в Словаччині після виборів [7].

Упродовж 1999–2001 рр. у партійній системі Словаччини відбулися чергові важливі зміни, пов'язані з

посиленням впливу бізнесових кіл на політику, що призвело до створення ряду політичних партій, які лобювали інтереси тих чи інших фінансових покровителів [18, 15]. У листопаді 1999 р. відбувся розкол ПЛД, внаслідок чого заступник голови партії Р. Фіцо заснував нову опозиційну партію «Напрямок», що з часом перетворилася на домінуючу ліву силу. 2000 р. підприємець у галузі масмедіа П. Руско заснував ліберальну партію «Альянс нового громадянина» (АНГ). Обидві сили орієнтувалися на виборців, невдоволених політикою уряду М. Дзурінди. При цьому «Напрямок» виступав як партія антиреформеного популізму, тоді як АНГ критикував уряд за методи здійснення реформ і політичні скандали, не відкидаючи реформи загалом [6, 81].

У кінці 2000 р. ХДР вийшов зі складу СДК і став п'ятим членом коаліції. Решта членів СДК, на чолі з М. Дзуріндою, заснували нову партію – Словацький демократичний і християнський союз (СДХС), що отримав міцний, але не домінуючий статус у політичному житті країни. Водночас конфлікти, пов'язані з перегрупуванням політичних сил, не вплинули на принципові погляди СДХС та ХДР щодо необхідності реформ та європейської інтеграції [6, 80].

Потенційно небезпечним моментом для розвитку євроінтеграційних процесів у Словаччині стали парламентські вибори 2002 р., під час яких виникла небезпека приходу до влади противників вступу країни до ЄС, на чолі з В. Мечьяром. За результатами виборів 21 вересня 2002 р., Національна Партія–РЗДС отримала 19,5 %, СДХС – 15,09 %, «Напрямок» – 13,46 %, АНГ – 8,01 %, Комуністична партія Словаччини (КПС) – 6,32 % [4, 410]. 8 жовтня 2002 р. була сформована правляча коаліція зі СДХС, ПУК, ХДР, АНГ, яка продовжила курс на євроінтеграцію [6, 85; 4, 410]. Зокрема про це свідчило рішення з'їзду СДХС 2002 р. у Братиславі, де одним з основних завдань партії було названо завершення вступу Словацької Республіки до ЄС [19, 412]. Уряд знову сформував М. Дзурінда, що було позитивно відмічено ЄС у доповіді щодо прогресу, досягнутого асоційованими членами, внаслідок підготовки до членства в ЄС (2002 р.) [20], та дозволило Словаччині 16 квітня 2003 р. успішно підписати угоду про вступ до Європейського Союзу, повноправним членом якого вона стала з 1 травня 2004 р. [21].

Таким чином, процес європейської інтеграції Словацької Республіки залежав від балансу політичних сил, які склали більшість у парламенті та формували уряд країни. Так, у період з грудня 1994 – до жовтня 1998 рр., коли провідні позиції у політичному житті держави займав РЗДС, під керівництвом В. Мечьяра, процес євроінтеграції мав переважно декларативний та популістський характер, а існуючий підхід до виконання критеріїв вступу до ЄС носив, здебільшого, формальний характер. Після демократичних змін у політичному житті Словаччини, пов'язаних з приходом до влади Словацької демократичної коаліції, на чолі з М. Дзуріндою, був реалізований ряд важливих політичних і економічних реформ, які дозволили країні успішно завершити процес інтеграції та стати повноправним членом ЄС у 2004 р.

1. Земко М. Традиції Словацької політики: демократія, авторитаризм, тоталітаризм // *Опыт демократических преобразований Словакии.* – Братислава, 2007.
2. Szomolányi S. *Kl'ukatá cesta Slovenska k demokracii.* – Bratislava, 1999.

3. Кривый В. Разграничительные линии в словацком обществе: множество режимов, коммунизм и индустриальная модернизация // Опыт демократических преобразований Словакии...
4. Чехия и Словакия в XX веке: очерк истории в 2 кн. – М., 2005. – Кн. 2.
5. Europe Agreement establishing an Association between the European Communities and their Member States of the one part, and Czech Republic, of the other part including Exchanges of the Letters with Declarations and Final Act [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.official-documents.gov.uk/document/cm24/2437/2437.pdf>. Доступ – 19.01.2014 р.
6. Месежников Г. Политические партии – актеры демократизации и реформ в Словакии // Опыт демократических преобразований Словакии...
7. Slovensko a Európska únia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euractiv.sk/rozpravovanie>.
8. Slivkova E. Slovakia's Response on the Regular Report from the European Commission on Progress towards Accession [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://aei.pitt.edu/287/1/dp_c57_slivkova.pdf.
9. Vzťahy Slovenskej republiky a Európskej únie [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.euroinfo.gov.sk/index/go.php?id=1406. Аїїїї – 13.10.2013
10. Эштваникова М. Новая волна расширения ЕС: Интеграция Словакии и Чехии в Европейский Союз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rau.su/observer/N10_2003/10_06.NTM. Доступ – 04.05.2010
11. Biela kniha. Priprava asociovaných krajín strednej a východnej Európy na integráciu do vnútorného trhu únie. – Bratislava, 1995.
12. Билчик В. Словацкая Республика и процесс подготовки к вступлению в ЕС: опыт и последствия // Опыт демократических преобразований Словакии...
13. Водичка К. Раздел Чехословакии – десять лет спустя // Социологические исследования. – 2003. – № 5.
14. Sedlák M. Členstvo v EÚ nezaručuje hospodársku prosperitu. Ešte k preambule európskej ústavy // Kultúra. – 2004. – № 15–16.
15. Юрзица Э. Экономическая ситуация в Словакии: извилистый путь к новым правилам // Опыт демократических преобразований Словакии...
16. Láštic E. V rukách politických strán Referendum na Slovensku 1993–2010. – Bratislava, 2011.
17. Марушиак Ю. Роль политических партий в организации политической жизни и в процессе реформирования Словакии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rsijournal.net.
18. Хоутон Т., Малова Д. Формирование отношения к интеграции в ЕС на примере Словакии // Beyond Transition – 2007. – № 1–3.
19. Пугач Е.П. История Словакии. – Х., 2013.
20. Regular report on slovakia's progress towards accession (2002) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/enlargement/archives>.
21. Documents concerning the accession of the Czech Republic, the Republic of Estonia, the Republic of Cyprus, the Republic of Latvia, the Republic of Lithuania, the Republic of Hungary, the Republic of Malta, the Republic of Poland, the Republic of Slovenia and the Slovak Republic to the European Union [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.europa.eu.int/eur-lex/en/archive.

Mukhin Y.Í. Role of the Slovak Republic political forces in the integration to EU. In the article the question of the dependence of the Slovak integration to EU from the balance of political forces in the country during the 1993–2002th and their attitudes to the EU membership.

Key words: integration, political party, «mechyarizm», European union, Slovak Republic

I. A. Усатенко

КИТАЙ ЯК НАСТУПНИЙ ГЕГЕМОН КАПІТАЛІСТИЧНОЇ СВІТОСИСТЕМИ: ПОГЛЯД ІММАНУЇЛА ВАЛЛЕРСТАЙНА

Стаття присвячена аналізу поглядів американського мислителя І. Валлерстайна на явище гегемонії у капіталістичній світосистемі. Вчений наводить приклади домінування трьох держав у різні історичні епохи та оцінює шанси КНР на світове панування в капіталістичній світосистемі.

Ключові слова: І. Валлерстайн, капіталістична світосистема, світоэкономика, гегемонія, США, КНР

У складній, але досить популярній останнім часом серед науковців теорії світосистемного аналізу, авторства американського мислителя І. Валлерстайна, помітне місце посідає концепція гегемонії країн у капіталістичній світосистемі. Згідно з цією теорією, деякі країни-лідери впродовж певного часу відігравали провідну роль у різних сферах життя планети. Незважаючи на те, що теорії гегемонії І. Валлерстайна передувала низка аналогічних за напрямом концепцій інших вчених, оригінальний погляд професора Йельського університету представляє особливий інтерес. За допомогою цієї концепції, І. Валлерстайн намагається по-новому розставити геополітичні акценти в історії міжнародних відносин, збагатити її розумінням економічної складової того чи іншого зовнішньополітичного курсу різних держав та відшукати спільне і відмінне у прикладах гегемонії країн епох нового та новітнього часу.

На переконання засновника світосистемного аналізу, для того, аби досягти рівня міжнародної домінанти, державі недостатньо лише отримати для своїх підприємств і компаній більшу (порівняно з будь-якою іншою державою) частку на світовому ринку, створити найсильнішу армію або відігравати ключову роль у світовій політиці. Для того, щоб набути статусу гегемона, за визначенням І. Валлерстайна, не обов'язково навіть постійно нав'язувати свої правила та волю (як мінімум, за допомоги використання права «вето») в економічній, політичній, військовій, дипломатичній та культурній царинах. На думку вченого, суть гегемонії полягає не в цьому, оскільки щоб отримати право називатися «гегемоном», перевага країни-лідера має бути настільки вагомою, що всі держави-союзники мають де-факто перетворитися на держав-клієнтів, а головні противники усвідомити свою неповноцінність і зайняти оборонну позицію. Однак, попри обов'язкову тотальну перевагу, якої вимагає від пануючих країн І. Валлерстайн, він тим не менш, не тішить себе ілюзією вседозволеності та всесильності таких держав на світовій арені. Американський дослідник твердо переконаний у тому, що «всеомогутності не існує всередині міждержавної системи» [1].

Ситуація гегемонії виникає в результаті специфічних історичних обставин і обов'язково є закономірною. Крім того, вона відіграє значну роль у подальшому розвитку капіталістичної світоэкономики. На думку дослідника, гегемонія – це не нерівномірний стан міждержавної системи, а радше, один з кінців мінливого континууму, який описує стосунки суперництва між великими державами. На одному його кінці знаходиться майже довершена рівновага сил – ситуація, за якої існує багато держав, до певної міри рівних між собою за силою. Зазвичай вони не гуртуються до чітко окреслених чи тривалих угруповань. Така ситуація, за твердженням І. Валлерстайна, є рідкісною і нестабільною. Для середини цього континууму характерне